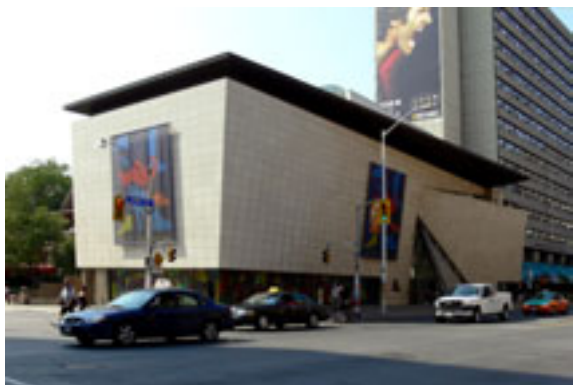

Uniek industrieel erfgoed in Zlín

Het stadje Zlín in Tsjechië staat volledig in het teken van Bata, nog steeds een schoenenimperium, met anno 2009 meer dan 40 000 werknemers, 5000 winkels in meer dan 50 landen en 40 fabrieken in 25 landen.

Thomas Bata richtte het bedrijf in 1894 op in het toenmalig Moravië. Na zijn dood in 1932 werd hij opgevolgd door zijn halfbroer Jan Antonín en diens 17-jarige zoon Thomas. Thomas Bata overleed op 93-jarige leeftijd op 13 september 2008.

Na WO II en de nationalisering van de industrie in het communistische Tsjecho-Slowakije waren ze verplicht hun land te verlaten en Bata in het Westen opnieuw uit de grond te stampen. In Canada bouwden ze een multinational op. Het hoofdkwartier van Bata verhuisde toen naar Canada waar de multinational werd uitgebouwd. In Toronto vertelt het moderne Bata Schoenmuseum de boeiende geschiedenis van het bedrijf. Pas in 1991 kon Bata terugkeren naar zijn heimat. Maar ondanks die jarenlange afwezigheid toont Zlín nog steeds de erfenis van Bata. De stichter was immers een

| Het moderne Bata Schoenmuseum in Toronto.

grote voorstander van functionele architectuur. Hij liet twee architecten de eerste 'functionalistische stad' ter wereld ontwerpen.

Bij functionalisme staat een zakelijke vormgeving centraal die de functionele elementen van gebouwen benadrukt. Het idee dat de vorm de functie moet volgen, wordt toegepast. Men maakt gebruik van materialen als gewapend beton en staal. Standaardisatie wordt belangrijk.

Dit is ook zichtbaar in het heuvelachtig gebied langs een riviertje in Zlín waar talloze rode bakstenen huisjes uitgestrooid liggen. Het waren woningen voor het Bata-personeel waarvan er in totaal in de eerste helft van de vorige eeuw 2120 werden gebouwd. Niet alleen om voor goeie huisvesting te zorgen, maar ook om arbeiders uit de omgeving naar de snel groeiende industrie te lokken.

Een tweede zichtbare erfenis is het vroegere hoofdgebouw van Bata, met zijn 72 meter in 1933 een van de hoogste gebouwen in Europa. Ook nu nog trekt de moderne kantoorstoren alle blikken naar zich toe; die wordt trouwens nog steeds gebruikt voor diverse overheidsdiensten.

Het bureau van Jan Antonín zat in een ruime lift van 5 op 5 meter met air-conditioning.

Je kan nu deze unieke werkplek bezoeken, met zijn groen-wit geblokt vloertje, essenhouten bureau, wereldkaart, vitrine met schoenen en een wastafel met vaste kranen voor koud en warm stromend water! De achterwand is een grote glaswand met uitzicht op de stad. Het 'liftbureau' was niet alleen praktisch voor overleg met medewerkers, maar Antonín kon op die manier ook onverwacht in elke kantoorruimte op bezoek komen...

Achter het hoofdgebouw stonden enkele tientallen fabriekspannen, maar in 1944 werden de meeste vernietigd door Amerikaanse bombardementen. Rond de resterende gebouwen in Zlín is een gezellig, ietwat rommelig gebied ontstaan met diverse cafés, kleine bedrijfjes en winkels. Naast het hoofdgebouw bevindt zich het oudste schoenenmuseum ter wereld, met een oude schoenmakerij. Je kan er oude promotie- en productiefilmpjes van Bata zien naast allerlei schoenen uit diverse tijden en plaatsen. Er staan onder meer Australische schoenen bekleed met emmoedonsveertjes en mensenhaar, metalen kruisridderschoenen, schoenen van de Inuit in Siberië met pluizige bollen op de punten, een damesschoen met plateauzolen van de achttiende eeuw en de 41 centimeter lange basketbalschoen van de 2,37 meter lange Russische sterspeler Alexander Zizonienko. Je treft er ook een Bataschoen aan met de hak in de vorm van een halve bol voor de wereldtentoonstelling in New York en Bataschoenen voor het Duitse leger naast minder solide exemplaren voor gevangenen in de concentratiekampen.

Tegenover het hoofdgebouw staan de grote bioscoop van 1931 en het Garni Hotel dat ooit onderdak gaf aan jonge alleenstaande medewerkers van Bata. Daarachter vind je een oude heringerichte Batawoning die je eveneens kan bezoeken. Beneden is een kleine keuken, boven twee slaapkamertjes in de stijl van die tijd, met naaimachine en strijkplank in de ouderslaapkamer.

Zlín vormt voor liefhebbers van architectuur en industrieel erfgoed een unieke bestemming met nog heel duidelijk sporen van de 'multinational avant la lettre'.

Maar ook minder ver van hier vinden we sporen terug. Batadorp is een wijk in het Nederlandse stadje Best die in 1934 gebouwd werd voor het bedrijf. Bata hield er strikte regels op na wat betreft orde en netheid. Zo hadden de huizen enkel platte daken want op zolders zou enkel rommel verzameld worden. Werknemers in de fabriek mochten ook geen klompen dragen, Bata produceerde zelf een werkschoen. Wellicht kan dit als paternalistisch beschouwd worden. Maar het zorgde wel voor een pallet aan voorzieningen dat in die tijd uitzonderlijk mag genoemd worden.

Bronnen:

- Veldhoen, Lex. "Thuis in de schoenfabriek" in *De Standaard (De Wijde Wereld)*, 13 -14 september 2008
- www.mestozlin.cz
- www.batashoemuseum.ca
- <http://nl.wikipedia.org/wiki/Batadorp>

| Het vroegere hoofdgebouw van Bata.